

POLITYKA RACHUNKOWOŚCI JEDNOSTEK GOSPODARCZYCH W ZAKRESIE DOBORU MODELI WYCENY BILANSOWEJ INWESTYCJI FINANSOWYCH

Małgorzata Rówińska
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Abstrakt. W artykule przedstawiono istotę poszczególnych grup i kategorii inwestycji finansowych według polskich oraz międzynarodowych regulacji rachunkowości. Wskazano zasady wyceny właściwe określonym kategoriom (według wartości godziwej lub skorygowanej cenie nabycia). Modele wartości godziwej przewidują aktualizację składnika aktywów na każdy dzień bilansowy, doprowadzając jego wartość do poziomu wartości godziwej wyznaczonej na dzień bilansowy. Model wyceny według skorygowanej ceny nabycia uwzględnia konieczność dokonywania korekty wartości początkowej o oprocentowanie (odsetki o kapitale). Modele oparte na wartości godziwej w coraz szerszym zakresie stają się podstawowymi modelami wyceny bilansowej inwestycji finansowych. Rozszerzenie stosowania modeli wyceny wykorzystujących wartość godziwą wpływa niewątpliwie na kreowanie własnej polityki bilansowej podmiotu.

Słowa kluczowe: wartość godziwa, wycena bilansowa inwestycji finansowych, polityka rachunkowości

WSTĘP

Inwestycje, w rozumieniu rachunkowości, stanowią aktywa posiadane przez jednostkę w jednoznacznie określonym celu. Celem tym jest zamiar czerpania szeroko rozumianych korzyści ekonomicznych. Korzyścią ekonomiczną może być spodziewany w przyszłości przyrost wartości tych aktywów, uzyskanie potencjalnych przychodów z tytułu odsetek, dywidend (art. 3.1.17 ustawy o rachunkowości). Cechą charakterystyczną aktywów inwestycyjnych jest więc fakt

niewykorzystywania ich w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej oraz korzyści ekonomiczne, jakich jednostka gospodarcza spodziewa się z tytułu samego posiadania tych aktywów.

Z punktu widzenia rachunkowości inwestycje obejmują dwie podstawowe grupy, a mianowicie inwestycje finansowe (tzw. aktywa finansowe) oraz inwestycje niefinansowe (w szczególności inwestycje w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne). Dla każdej z wymienionych grup inwestycji rachunkowość przewiduje szczególne rozwiązania w zakresie modeli wyceny bilansowej, a tym samym w sposobie odnoszenia skutków wyceny bilansowej.

Celem artykułu jest wskazanie, na tle regulacji rachunkowości, możliwości w zakresie doboru i wykorzystania modeli wyceny bilansowej inwestycji finansowych oraz zasad ujmowania skutków tej wyceny. Biorąc pod uwagę fakt, że niektóre jednostki gospodarcze sporządzają sprawozdania finansowe, opierając się na polskich regulacjach rachunkowości, niektóre zaś zgodnie z regulacjami Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MSR), prezentacja modeli wyceny bilansowej w niniejszym artykule uwzględnia i porównuje zapisy polskiego i międzynarodowego prawa bilansowego. Dla realizacji wskazanego celu artykułu wykorzystano metodę analizy norm prawnych (polskich i międzynarodowych) z zakresu rachunkowości inwestycji finansowych oraz analizy literatury z obszaru będącego przedmiotem badań.

REGULACJE RACHUNKOWOŚCI W ZAKRESIE INWESTYCJI FINANSOWYCH

Prawo bilansowe precyzuje zasady wyceny bilansowej inwestycji finansowych poprzez regulacje odnoszące się do instrumentów finansowych. Z punktu widzenia rachunkowości inwestycje finansowe (aktywa finansowe) stanowią efekt zawartej umowy określanej mianem instrumentu finansowego¹. I tak, biorąc pod uwagę polskie regulacje rachunkowości, podstawowym aktem prawnym wskazującym zasady wyceny inwestycji finansowych jest ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330). Ponadto dla niektórych jednostek gospodarczych, mianowicie tych, których sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowi badania, zostały wydane szczegółowe wytyczne co do ujmowania i wyceny inwestycji finansowych w postaci rozporządzenia Ministra Finansów

¹ Prawo bilansowe definiuje instrument finansowy jako kontrakt (umowę), który powoduje powstanie u jednej ze stron umowy aktywów finansowych oraz u drugiej ze stron zobowiązania finansowego lub instrumentu kapitałowego [art. 3.1.23 ustawy o rachunkowości, par. 11 MSR 32].

z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. z 2001 r., nr 149, poz. 1674 z późn. zm., w szczególności ze zmianami wprowadzonymi w Dz.U. z 2008 r., nr 228, poz. 1508).

Oprócz polskich regulacji, rachunkowość w zakresie inwestycji finansowych normowana jest także w regulacjach międzynarodowych (MSR, MSSF). Prawo międzynarodowe opisuje zasady ujmowania, wyceny, prezentacji inwestycji finansowych w czterech standardach dotyczących instrumentów finansowych: MSR 32 Instrumenty finansowe: prezentacja, MSR 39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena, MSSF 7 Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji, IFRS 9 Instrumenty finansowe. Ostatni z wymienionych standardów, zgodnie z postanowieniem Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB), w całości będzie obowiązywał od stycznia 2015 r. i docelowo zastąpi MSR 39. Obecnie jego treść reguluje tylko niektóre zagadnienia rachunkowości instrumentów finansowych. W każdym razie zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości, jednostki gospodarcze będące emitentami papierów wartościowych notowanych w publicznym obrocie oraz sporządzające skonsolidowane sprawozdanie finansowe mają obowiązek sporządzania sprawozdania finansowego według regulacji MSR/MSSF.

Polskie i międzynarodowe regulacje odnoszące się do wyceny inwestycji finansowych różnią się, stąd na potrzeby niniejszej analizy modeli wyceny wyodrębniono trzy grupy jednostek gospodarczych:

- 1) jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe według polskich regulacji, ich sprawozdanie finansowe nie podlega obowiązkowi badania – te jednostki stosują wyłącznie zapisy wynikające z ustawy o rachunkowości;
- 2) jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe według polskich regulacji, a ich sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowi badania – te jednostki stosują zapisy wynikające z ustawy o rachunkowości oraz przywołane wcześniej rozporządzenia Ministra Finansów odnoszącego się do rachunkowości instrumentów finansowych,
- 3) jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe według regulacji MSR/MSSF.

W zależności od tego, do której grupy będzie zaliczała się jednostka gospodarcza, opracowując własną politykę bilansową, przyjmie odpowiedni model wyceny bilansowej aktywów finansowych, skutkujący właściwym sposobem odniesienia efektów tej wyceny. Zmiana wartości inwestycji finansowych, która zostanie odnotowana na dzień bilansowy, w niektórych przypadkach będzie kształtowała wynik finansowy, w innych będzie „zatrzymywana” w kapitale własnym (w innych całkowitych dochodach). Dopiero na moment sprzedaży aktywów finansowych rozwiązany kapitał będzie korygował kategorie kształtujące ce wynik finansowy. Zatem dobór modelu wyceny, w ramach określania polityki



bilansowej odnośnie inwestycji finansowych, wymaga od jednostki gospodarczej uwzględnienia przede wszystkim sposobu odnoszenia skutków wyceny. W ramach prowadzonej polityki bilansowej, polityki zarządzania wynikiem finansowym, jednostka zdecyduje się albo na model, w którym korekty wartości inwestycji będą odnoszone wprost na wynik finansowy, albo model, w którym korekty – poprzez inne całkowite dochody – nie będą wpływały na poziom wyniku finansowego osiągniętego za dany okres. Decyzja odnośnie doboru modelu dotyczy w szczególności inwestycji o charakterze długoterminowym.

MODELE WYCENY BILANSOWEJ INWESTYCJI FINANSOWYCH WEDŁUG USTAWY O RACHUNKOWOŚCI

Ustawa o rachunkowości regulując zasady wyceny bilansowej inwestycji finansowych, wyraźnie wskazuje na konieczność kwalifikowania ich z dwóch punktów widzenia:

- z punktu widzenia przewidywanego okresu ich utrzymywania w aktywach jednostki (inwestycje finansowe długo- lub krótkoterminowe) oraz
- z punktu widzenia charakteru instrumentu finansowego, którego są konsekwencją (inwestycje finansowe o charakterze udziałowym lub wierzytelnościowym).

Przypisanie elementu inwestycji do konkretnej grupy wskazuje przyjęcie odpowiedniego sposobu postępowania na moment wyceny bilansowej, kształtuje w ten sposób politykę bilansową przyjętą przez jednostkę odnośnie danej inwestycji finansowej. Przewidywany okres utrzymywania tych aktywów przez jednostkę warunkuje zasadę wyceny bilansowej.

W przypadku inwestycji finansowych o charakterze udziałowym (np. nabyte akcje, udziały) ustawa o rachunkowości przewiduje różne zasady wyceny w zależności od tego, czy inwestycja traktowana jest jako długo- czy krótkoterminowa.

I tak, dla długoterminowych udziałowych aktywów finansowych ustawa o rachunkowości wskazuje dwie równorzędne zasady wyceny bilansowej [art. 328.1.3 ustawy o rachunkowości]:

- według ceny nabycia z uwzględnieniem odpisów z tytułu trwałej utraty wartości,
- według wartości godziwej.

Wybór między tymi dwiema zasadami – wskazany w polityce bilansowej podmiotu – oznacza przyjęcie odpowiedniego sposobu odzwierciedlenia skutków wyceny. Wykorzystując pierwszą z wymienionych zasad, wycena bilansowa inwestycji finansowych bazuje na ich pierwotnej wartości (cenie nabycia). Jedynie w sporadycznych przypadkach, tj. w przypadkach wystąpienia sytuacji,

w wyniku których zaistnieje duże prawdopodobieństwo, że jednostka gospodarcza nie uzyska spodziewanych korzyści ekonomicznych z tytułu posiadania inwestycji, w dniu bilansowym dokonuje się odpisu z tytułu utraty wartości. Odpis ten, zgodnie z ustawą o rachunkowości, powinien doprowadzić wartość inwestycji do poziomu wartości godziwej (mniejszej od wartości księgowej) określonej dla inwestycji na dzień bilansowy [art. 28.7 ustawy o rachunkowości]. Dokonany odpis utraty wartości traktowany jest w rachunkowości jako koszt finansowy, kształtuje więc wartość wyniku finansowego jednostki gospodarczej. Przyjęcie opisanej zasady wyceny bilansowej wiąże się generalnie z utrzymaniem bilansowej wartości inwestycji na poziomie ceny nabycia (wartości początkowej). Korekty wartości w dniu bilansowym będą występowały rzadko i, co należy podkreślić, powodują wyłącznie zmniejszenie wartości. Niemniej jednak należy dodać, że regulacje ustawy o rachunkowości wskazują na obowiązek przywrócenia odpisanej uprzednio wartości (w całości lub części) w wyniku ustania przyczyny, która doprowadziła do odpisu [art. 35c ustawy o rachunkowości]. Wyłącznie w takim przypadku z tytułu wyceny inwestycji finansowych zostaną odnotowane przychody finansowe.

Druga z zasad wyceny długoterminowych inwestycji finansowych, jaką mogą wybrać jednostki gospodarcze sporządzające sprawozdanie finansowe według ustawy o rachunkowości wiąże się z wykorzystaniem wartości godziwej². Polskie, ale także międzynarodowe regulacje rachunkowości jednoznacznie podają, że jeżeli na dany składnik aktywów istnieje rynek, to wyrazem wartości godziwej jest cena rynkowa [Rówińska 2011, s. 32–33]. W przypadku braku rynku na dane dobro, wartość godziwą określa się w inny sposób, np. na podstawie ceny rynkowej podobnych dóbr albo określa się ją, wykorzystując odpowiednie modele matematyczne [szerzej: Michalczuk 2009, s. 39; Mazur 2009, s. 272]. Wykorzystanie do wyceny bilansowej modelu wartości godziwej wiąże się z obowiązkiem dokonania na dzień bilansowy korekty wartości księgowej inwestycji, i to korekty zarówno oznaczającej zwiększenie wartości, jak i korekty zmniejszającej wartość inwestycji finansowej. W związku z tym, że zmiany wartości dotyczą aktywów długoterminowych, nie są w całości odnoszone na wynik finansowy jednostki. Zgodnie z art. 35.4 ustawy o rachunkowości zmiany wartości powyżej ceny nabycia inwestycji zostają „zatrzymywane” w kapitale z aktualizacji wyceny, natomiast zmiany wartości poniżej ceny nabycia wpływają na wynik finansowy jednostki.

² Wartość godziwa definiowana jest jako kwota, za jaką dany składnik aktywów mógłby zostać wymieniony (...) na warunkach transakcji rynkowej, pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, niepowiązаныmi ze sobą stronami [art. 28.6 ustawy o rachunkowości].



Wybierając i wskazując w polityce bilansowej tę zasadę wyceny bilansowej inwestycji finansowych, należy mieć na uwadze fakt, iż wymaga ona dokonywania korekt wartości do poziomu zmieniającej się bieżąco wartości godziwej (ceny rynkowej). W przeciwieństwie do pierwszej ze scharakteryzowanych zasad wyceny, wycena w wartości godziwej skutkuje odnotowaniem na dzień bilansowy przychodów lub kosztów finansowych bądź utworzeniem/zmniejszeniem kapitału z aktualizacji wyceny (w zależności od charakteru zmiany wartości inwestycji). „Zatrzymanie” niektórych korekt wartości w kapitale z aktualizacji wyceny wynika z obowiązującej w rachunkowości zasady ostrożnej wyceny i faktu, że wyceniane aktywa, dla których wartość godziwa kształtuje się na poziomie wyższym od ceny nabycia, będą utrzymywane przez jednostkę gospodarczą w długim czasie. By nie zawyżać wyniku finansowego korzystnymi na dany moment skutkami wyceny, zostają one ujmowane poza wynikiem finansowym. Jednakże z chwilą sprzedaży inwestycji finansowych, dla których kapitał został utworzony, podlega on rozwiązaniu. Kwota rozwiązanego kapitału koryguje księgową wartość zbywanej inwestycji finansowej, doprowadzając ją do poziomu ceny nabycia.

Polityka bilansowa odnośnie długoterminowych inwestycji finansowych będzie polegała albo na przyjęciu uproszczonego podejścia do ich wyceny bilansowej (pierwsza z wymienionych wcześniej zasad), albo na przyjęciu podejścia, w którym na dzień bilansowy ujawniane i ujmowane są w ewidencji wszystkie korekty wartości. Konsekwencją wyboru podejścia uproszczonego będą wyłącznie sporadycznie dokonane korekty z tytułu trwałej utraty wartości. Wybór modelu wyceny w wartości godziwej powoduje obowiązkowe korekty wartości na każdy dzień wyceny, niezależnie od charakteru tej korekty.

Kwalifikując udziałowe inwestycje finansowe do grupy krótkoterminowych, jednostka gospodarcza także ma do wyboru jedną z dwóch zasad wyceny bilansowej [art. 28.1.5 ustawy o rachunkowości], a mianowicie:

- według wartości godziwej albo
- według ceny nabycia lub wartości godziwej, w zależności pod tego, która z nich jest mniejsza.

Co prawda skutki wyceny wynikające z obydwu zasad ujmowane są wynikowo (wzrost wartości traktowany jest jako przychody finansowe, spadek wartości – koszty finansowe), ale zasady te uwzględniają różny poziom korekt wartości. Zastosowanie modelu wartości godziwej do wyceny bilansowej skutkuje koniecznością odnotowania każdej korekty wartości, niezależnie od poziomu, na jakim w dniu bilansowym kształtuje się wartość godziwa inwestycji. W przypadku zaś zastosowania zasady mniejszej z dwóch wartości – godziwej lub nabycia, jednostka gospodarcza uwzględnia jedynie te korekty wartości, które oznaczają obniżenie wartości pierwotnej do mniejszej wartości godziwej. Nie każda zmiana war-

tości będzie zatem uwzględniona przy wycenie bilansowej. Można więc umownie przyjąć, że ta zasada wyceny oznacza uproszczone podejście do wyceny krótkoterminowych inwestycji, nie powoduje bowiem konieczności korygowania wartości na każdy moment wyceny. Zależności te oczywiście będą podstawą do określenia polityki bilansowej w tym zakresie.

W ramach prowadzonej polityki bilansowej w zakresie inwestycji finansowych, jednostka gospodarcza przede wszystkim określa zasady długo- i krótkoterminowego inwestowania w udziałowe aktywa finansowe. Następnie, w odniesieniu do każdej z tych grup, wskazuje właściwą dla siebie przyjętą w ramach polityki bilansowej, zasadę wyceny.

Bazując na analizowanych zapisach ustawy o rachunkowości, można stwierdzić, że ustawa daje jednostkom gospodarczym prawo wyboru zasady wyceny inwestycji finansowych. Wybraną zasadę jednostka jednoznacznie wskazuje w opisie swojej polityki bilansowej. Jedną ze wskazanych w ustawie zasad oznacza przyjęcie uproszczonego podejścia (w przypadku inwestycji długoterminowych jest to zasada wyceny według ceny nabycia z uwzględnieniem trwałej utraty wartości, w przypadku inwestycji krótkoterminowych – zasady wyceny według mniejszej z dwóch wartości).

Drugą zasadą – wycena w wartości godziwej – oznacza obowiązek uwzględniania w dniu bilansowym wszelkich korekt wartości. Dokonując wyboru i wskazania w polityce bilansowej zasady wyceny inwestycji finansowych o charakterze udziałowym, jednostka gospodarcza powinna mieć na uwadze skutki finansowe, jakie wiążą się z zastosowaniem konkretnego modelu wyceny.

W odniesieniu do inwestycji finansowych, dla których został określony termin wymagalności (inwestycje finansowe wierzytelnościowe), niezależnie od tego, czy inwestycje te należą do długo- czy krótkoterminowych, ustawa o rachunkowości wskazuje jedną zasadę wyceny. Inwestycje te wycenia się w skorygowanej cenie nabycia [art. 28.1.3, 28.1.5, 28.1.7a ustawy o rachunkowości]. Wartość bilansowa uwzględnia w tym przypadku wartość nominalną inwestycji powiększoną o zdyskontowaną kwotę oprocentowania (odsetek) mającą stanowić w dniu wymagalności korzyść ekonomiczną. Wycena bilansowa inwestycji wiąże się zatem z uwzględnieniem w wartości bilansowej oprocentowania wyliczonego za pomocą efektywnej stopy procentowej. Doliczone w dniu bilansowym oprocentowanie stanowi dla jednostki gospodarczej element przychodów finansowych. Wycena inwestycji według skorygowanej ceny nabycia uwzględnia także ewentualne odpisy z tytułu utraty wartości, traktowane jako koszty finansowe. Polityka bilansowa w zakresie wyceny inwestycji finansowych wierzytelnościowych nie wiąże się z doбором modelu wyceny, wycena odbywa się zawsze według skorygowanej ceny nabycia. W tym przypadku polityka bilansowa będzie skupiała się na doborze instrumentów, w które jednostka będzie inwestowała wolne środki.



WYCENA BILANSOWA INWESTYCJI FINANSOWYCH W JEDNOSTKACH, KTÓRYCH SPRAWOZDANIE PODLEGA OBOWIĄZKOWI BADANIA

Dla jednostek gospodarczych, których sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowi badania, jak już wskazano wcześniej, regulacje rachunkowości w odniesieniu do inwestycji finansowych zostały wzbogacone o dodatkowe unormowania. Obok zapisów ustawy o rachunkowości, jednostki te muszą stosować szczegółowe zasady wynikające z tekstu rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Pozostałe jednostki gospodarcze także mogą stosować zapisy rozporządzenia na zasadzie dobrowolnego wyboru; ewentualne postanowienie przyjęcia unormowań rozporządzenia powinno zostać zawarte w polityce bilansowej jednostki.

Rozporządzenie nakłada na jednostki obowiązek kwalifikowania nabytych inwestycji finansowych do jednej z czterech kategorii instrumentów finansowych. Są to następujące kategorie [par. 5 rozporządzenia MF]:

- aktywa finansowe i zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu,
- pożyczki udzielone i należności własne,
- aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności,
- aktywa finansowe dostępne do sprzedaży.

W zakresie każdej kategorii rozporządzenie wskazuje cechy charakteryzujące aktywa zaliczane do niej oraz właściwy model wyceny. Wskazanie więc kategorii warunkuje przyjęcie odpowiedniej zasady wyceny³. Rozporządzenie nie daje jednostkom gospodarczym możliwości wyboru zasady wyceny, w przeciwieństwie do ustawy o rachunkowości, wskazują jedną właściwą zasadę dla każdej kategorii.

W tabeli 1 wskazano uproszczony opis kategorii i właściwą dla nich zasadę wyceny bilansowej.

Jak wynika z tabeli 1, regulacje rozporządzenia wskazują na dwie zasady wyceny. Skorygowana cena nabycia służy wycenie aktywów zakwalifikowanych jako udzielone pożyczki i należności oraz utrzymywane do terminu wymagalności. Te dwie kategorie obejmują inwestycje finansowe o charakterze wierzytelnościowym (o określonym terminie wymagalności), a zatem zasady wyceny wskazane w rozporządzeniu pokrywają się w tym względzie z regulacjami ustawy o rachunkowości.

Wartość godziwa z kolei wskazana jest w rozporządzeniu jako podstawowy parametr wyceny bilansowej inwestycji finansowych przeznaczonych do obrotu oraz dostępnych do sprzedaży. Biorąc jednocześnie pod uwagę unormowania

³ Szczegółową charakterystykę poszczególnych kategorii instrumentów finansowych zawierają par. 6–9 rozporządzenia MF.

TABELA 1. Modele wyceny bilansowej właściwe dla kategorii instrumentów finansowych

Kategoria instrumentów finansowych	Ogólna charakterystyka	Zasada wyceny
Aktywa finansowe i zobowiązania finansowe przeznaczone do obrotu	Przewidywany okres otrzymywania korzyści ekonomicznych nie przekracza 3 miesięcy	Według wartości godziwej
Pożyczki udzielone i należności własne	Aktywa nabyte poprzez bezpośrednią wymianę środków pieniężnych między stronami umowy, o ile nie są przeznaczone do obrotu	W skorygowanej cenie nabycia
Aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności	Niezakwalifikowane do udzielonych pożyczek i należności własnych aktywa o znanym terminie wymagalności, jeżeli jednostka ma zamiar utrzymać je do terminu wymagalności	W skorygowanej cenie nabycia
Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży	Aktywa niezakwalifikowane do innych kategorii	Według wartości godziwej

Źródło: Na podstawie par. 6–9 oraz 14–16 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. z 2001 r., nr 149, poz. 1674 oraz Dz.U. z 2008 r., nr 228, poz. 1508.

ustawy o rachunkowości, której uszczegółowieniem jest tekst rozporządzenia, aktywa przeznaczone do obrotu jednoznacznie wpisują się w ustawowo rozumianą grupę inwestycji krótkoterminowych. Jak wskazano wcześniej, jedną z dwóch zasad wyceny krótkoterminowych inwestycji finansowych (wskazanych w ustawie o rachunkowości) jest właśnie wycena w wartości godziwej. Zatem rozporządzenie w tym przypadku nakazuje stosowanie wyłącznie tej zasady przez jednostki objęte regulacjami rozporządzenia. Skutki wyceny, co jest zgodne z postanowieniami ustawy, powinny być odnoszone wynikowo (w zależności od charakteru zmiany jako przychody lub koszty finansowe) [par. 21.1 rozporządzenia MF].

Inwestycje finansowe zakwalifikowane do kategorii dostępnych do sprzedaży także podlegają wycenie w wartości godziwej, a skutki wyceny, zgodnie z unormowaniami rozporządzenia, powinny być odzwierciedlone albo w wyniku finansowym, albo w kapitale własnym (z aktualizacji wyceny) [par. 21.2 rozporządzenia MF]. Zapisy rozporządzenia mogą sugerować, że jednostka w tym przypadku ma prawo wyboru sposobu odniesienia skutków wyceny. W rzeczywistości jednak tak nie jest. Rozporządzenie jest aktem wykonawczym do ustawy o rachunkowości. A zgodnie z ustawą korekty wartości krótkoterminowych inwestycji finansowych odnoszone są wynikowo, a długoterminowych – poprzez kapitał z aktualizacji wyceny. Kategoria aktywa finansowe dostępne do sprzedaży może obejmować inwestycje zarówno krótko-, jak i długoterminowe w rozumieniu ustawy o rachunkowości [Rówińska 2011, s. 59]. Dla obydwu grup



ustawa przewiduje model wartości godziwej, wskazuje jednak odmienne sposoby odzwierciedlenia skutków wyceny.

Polityka bilansowa odnośnie inwestycji finansowych jednostek, których sprawozdanie finansowe podlega badaniu, odzwierciedla się w głównej mierze w kwalifikowaniu nabytych aktywów do właściwej kategorii. Oczywiście, regulacje rozporządzenia wskazują cechy charakteryzujące każdą kategorię, ale każda jednostka gospodarcza w ramach polityki bilansowej powinna jednoznacznie określić zasady, jakimi kieruje się przy wskazywaniu kategorii. Od tego, do której kategorii aktywa finansowe zostaną zakwalifikowane, zależy sposób wyceny bilansowej i sposób odnoszenia skutków wyceny. Decydującą rolę więc w tym względzie odgrywa wskazanie kategorii.

Biorąc pod uwagę jednocześnie regulacje ustawy i rozporządzenia, można stwierdzić, że rozporządzenie ogranicza możliwości wyceny bilansowej inwestycji finansowych wyłącznie do modelu wartości godziwej. Skutki wyceny powinny być jednak rozliczane zgodnie z postanowieniami ustawy, co nie stoi w sprzeczności z zapisami rozporządzenia.

Wynikająca z ustawy o rachunkowości możliwość wyboru zasady wyceny długo- i krótkoterminowych inwestycji finansowych dotyczy wyłącznie jednostek gospodarczych, które nie podlegają regulacjom rozporządzenia. Rozporządzenie bowiem ogranicza ten ustawowy wybór, wskazując konkretną zasadę wyceny bilansowej. Jednostka gospodarcza w ramach polityki bilansowej nie dokonuje więc bezpośredniego wyboru modelu wyceny. Oczywiście dokonuje wyboru kategorii instrumentów finansowych, a poprzez ten wybór wpływa na sposób wyceny.

Syntetycznie zasady wyceny bilansowej inwestycji finansowych, możliwe do zastosowania w ramach prowadzonej polityki bilansowej, prezentuje tabela 2.

TABELA 2. Modele wyceny bilansowej jako narzędzie polityki bilansowej w zakresie inwestycji finansowych według polskiego prawa bilansowego

Zakres regulacji prawa bilansowego	Ustawa o rachunkowości	Ustawa o rachunkowości oraz Rozporządzenie w sprawie instrumentów finansowych
Zasady klasyfikacji aktywów finansowych warunkujące przyjęcie właściwego modelu wyceny	Inwestycje finansowe długoterminowe i krótkoterminowe	Cztery kategorie instrumentów finansowych
Model wartości godziwej	Wskazany jako jeden z dwóch modeli (do wyboru) odnośnie wyceny udziałowych inwestycji finansowych	Jedyny model wyceny wskazany dla inwestycji zakwalifikowanych do kategorii: aktywa finansowe przeznaczone do obrotu oraz aktywa finansowe dostępne do sprzedaży

cd. tabeli 2

Model ceny nabycia	Wskazany jako jeden z dwóch modeli (do wyboru) odnośnie wyceny udziałowych inwestycji finansowych	Możliwy do zastosowania wyłącznie w przypadku braku możliwości określenia wartości godziwej
Skorygowana cena nabycia	Jedyny model wykorzystywany do wyceny wierzytelnościowych aktywów finansowych	Jedyny model wyceny wskazany dla inwestycji zakwalifikowanych do kategorii: udzielone pożyczki i należności własne oraz aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności

Źródło: Na podstawie art. 28 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330) oraz par. 14–18 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. z 2001 r., nr 149, poz. 1674 oraz Dz.U. z 2008 r., nr 228, poz. 1508).

WYCENA BILANSOWA INWESTYCJI FINANSOWYCH W REGULACJACH MSR/MSSF

Międzynarodowe regulacje rachunkowości w zakresie wyceny inwestycji finansowych wskazują podobne z istoty podejście do unormowań rozporządzenia, różniące się jednak szczegółowymi postanowieniami. Podobnie jak to wynika z rozporządzenia, w ramach prowadzonej polityki bilansowej, jednostki gospodarcze mają obowiązek przypisać nabyte inwestycje finansowe do właściwej kategorii.

MSR 39 wskazuje cztery kategorie, podobne do wynikających z regulacji rozporządzenia: aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy, pożyczki i należności, aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności oraz aktywa finansowe dostępne do sprzedaży. Elementy zakwalifikowane do pierwszej i czwartej kategorii podlegają wycenie w wartości godziwej, pozostałych – według zamortyzowanego kosztu, który jest odpowiednikiem skorygowanej ceny nabycia.

Według zapisów IFRS 9, który ma obowiązywać od 2015 r., jednostka gospodarcza będzie wybierała jedną z dwóch kategorii inwestycji finansowych o odmiennych modelach wyceny, a mianowicie [par. 4.1 IFRS 9]:

- aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej oraz
- aktywa finansowe wyceniane w zamortyzowanym koszcie.

W polityce bilansowej jednostki gospodarczej powinny zostać opisane zasady przypisywania aktywów do właściwej kategorii [Ryan 2012, s. 37]. Podobnie więc, jak to jest w polskich regulacjach, od doboru kategorii aktywów finansowych zależy model wyceny, który będzie zastosowany.



Druga z wymienionych kategorii obejmuje te inwestycje finansowe, do których w ogóle można zastosować wycenę w zamortyzowanym koszcie. Zamortyzowany koszt jest odpowiednikiem skorygowanej ceny nabycia, parametru wyceny wskazanego w polskich regulacjach jako podstawowego dla wyceny wierzytelnościowych inwestycji finansowych. Zgodnie z IFRS 9 do inwestycji finansowych wycenianych w zamortyzowanym koszcie należą inwestycje spełniające jednocześnie dwa warunki [par. 4.1.2]:

- są posiadane zgodnie z modelem biznesowym, którego celem jest utrzymywanie aktywów w celu uzyskania umownych przepływów pieniężnych (zamiast celu sprzedaży aktywów przed terminem wymagalności),
- wyceniane aktywa powodują przepływy pieniężne w określonych terminach, obejmujące wyłącznie spłaty kwoty nominalnej i zapłatę odsetek od tej kwoty.

Inwestycje finansowe będą zatem podlegały wycenie w zamortyzowanym koszcie, jeżeli mają określony okres wymagalności i określone terminy płatności rat kapitałowych oraz odsetek, o ile jednostka nie zamierza ich sprzedać przed terminem wymagalności. Przywołany w IFRS 9 „model biznesowy” wymaga od jednostki gospodarczej, w ramach prowadzonej polityki bilansowej, dokonania oceny, czy inwestycja finansowa służy pozyskiwaniu przepływów pieniężnych, wynikających z faktu posiadania tych inwestycji, czy też służy realizacji korzyści ekonomicznych wynikających z potencjalnego przyrostu ich wartości w wyniku sprzedaży przed terminem wymagalności. Tylko pierwsza z wymienionych strategii pozwala zakwalifikować inwestycje do wycenianych w zamortyzowanym koszcie. Wycena bilansowa w tym przypadku będzie skutkowałą odnotowaniem przychodów finansowych z tytułu naliczonych odsetek (oprocentowania), ewentualnie kosztów finansowych – w przypadku odnotowania utraty wartości inwestycji.

Inwestycje finansowe niespełniające wcześniej wymienionych cech, zgodnie z regulacjami IFRS 9 zostaną zakwalifikowane do wycenianych w wartości godziwej [Ryan 2012, s. 44]. Korekty wartości ujawnione na moment wyceny bilansowej będą oznaczały albo zwiększenie wartości inwestycji, albo jej zmniejszenie.

W zakresie inwestycji finansowych wycenianych w wartości godziwej jednostka może dokonać wyboru i wskazać jeden z dwóch sposobów odnoszenia skutków wyceny. I tutaj znowu istotne znaczenie odgrywać będzie prowadzona polityka bilansowa jednostki, polityka zarządzania wynikiem finansowym. Regulacje MSSF 7 wyodrębniają bowiem aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez wynik oraz aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej przez pozostałe całkowite dochody [par. 8–11 MSSF 7]. Obie wymienione grupy różnią się sposobem odnoszenia skutków wyceny. W pierwszym przypadku skutki wyceny bilansowej odnoszone są w całości wynikowo (w koszty lub przychody finansowe), w drugim przypadku – w kapitał z aktualizacji wyceny. W momencie wprowadzenia inwestycji do ewidencji jednostka decyduje, który sposób odnoszenia skutków wyceny wybiera, dokonując stosownego zapisu w polityce bilansowej [Czajor 2010, s. 348].

Wynikowy sposób odnoszenia skutków wyceny nie różni się od przedstawionego wcześniej, opartego na polskich regulacjach. Natomiast odnoszenie skutków wyceny do kapitału własnego przebiega inaczej. Według regulacji MSSF, jeżeli jednostka w polityce bilansowej wybrała taki sposób odzwierciedlania korekt wartości, wszystkie korekty odnosi na kapitał własny (bez względu na to, czy wartość godziwa przewyższa cenę nabycia czy nie). Według regulacji międzynarodowych kapitał z aktualizacji wyceny traktowany jest jako skumulowane zyski lub straty z tytułu posiadania inwestycji finansowych. Dlatego też, w przeciwieństwie do polskich regulacji, w myśl MSSF kapitał ten może wykazywać wartość dodatnią (skumulowane zyski) lub ujemną (skumulowane straty).

Biorąc pod uwagę regulacje MSSF, w polityce bilansowej w zakresie inwestycji finansowych decydują zasady przypisywania aktywów do kategorii. To jest zasadniczy element polityki bilansowej, który decyduje o przyjęciu właściwego modelu wyceny bilansowej. Ponadto wycena w wartości godziwej daje także możliwość doboru, adekwatnego do prowadzonej polityki bilansowej, sposobu odnoszenia skutków wyceny: albo wynikowe, albo w inne całkowite dochody. Konsekwencje prowadzonej polityki bilansowej odnośnie inwestycji finansowych znajdują zatem odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym, wpływają także na poziom wyniku finansowego osiąganego za dany rok obrotowy.

Podsumowując, w tabeli 3 przedstawiono podobieństwa i różnice w zasadach odzwierciedlania skutków wyceny bilansowej inwestycji finansowych, zgodnie z polskimi i międzynarodowymi regulacjami rachunkowości.

TABELA 3. Zasady odzwierciedlania skutków wyceny bilansowej inwestycji finansowych

Model wyceny bilansowej	Sposób odnoszenia skutków wyceny bilansowej	
	MSSF	Polskie regulacje rachunkowości
Wartość godziwa	Wybór pomiędzy dwoma sposobami: 1) wynikowym (koszty finansowe, przychody finansowe) 2) w inne całkowite dochody (wszelkie korekty zostają „zatrzymane” w kapitale z aktualizacji wyceny”)	1) Wynikowe (koszty finansowe, przychody finansowe), jeżeli inwestycje należą do krótkoterminowych 2) W kapitał z aktualizacji wyceny (na kapitał odnoszone są wyłącznie zmiany wartości powyżej ceny nabycia), jeżeli inwestycje należą do długoterminowych
Skorygowana cena nabycia (zamortyzowany koszt)	Wynikowe (przychody finansowe, koszty finansowe)	Wynikowe (przychody finansowe, koszty finansowe)

Źródło: Na podstawie Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330), rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (Dz.U. z 2001 r., nr 149, poz. 1674 oraz Dz.U. z 2008 r., nr 228, poz. 1508) oraz MSSF 7 i IFRS 9.



WNIOSKI

Scharakteryzowane zasady klasyfikowania i wyceny inwestycji finansowych na potrzeby rachunkowości wynikają z obowiązujących obecnie uregulowań w tym zakresie: ustawy o rachunkowości, rozporządzenia MF odnoszącego się do rachunkowości instrumentów finansowych oraz MSR/MSSF. Zasady, jakimi kierowała się jednostka gospodarcza, przypisując inwestycję do danej grupy/kategorii, powinny wynikać z polityki bilansowej jednostki i powinny być zawarte w dokumentacji jednostki (zgodnie z art. 10 ustawy o rachunkowości).

Polityka rachunkowości w odniesieniu do inwestycji finansowych wynika z zakresu regulacji rachunkowości, jakim podlega jednostka, a na tym tle – z przyjętych przez jednostkę zasad wyceny. Niektóre regulacje rachunkowości dają jednostkom gospodarczym prawo wyboru modelu wyceny czy też możliwości odnoszenia skutków wyceny. Jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe wyłącznie według regulacji ustawy o rachunkowości nie dokonują kwalifikowania inwestycji finansowych do odpowiednich kategorii, a dokonując wyboru zasad wyceny, mają możliwość uwzględnienia podejścia upraszczającego wycenę bilansową inwestycji. Z kolei jednostki podlegające regulacjom rozporządzenia czy MSSF mają obowiązek wskazania kategorii, do której zakwalifikowały inwestycję i, odpowiednio do danej kategorii, właściwie je wyceniać.

Obierając model wyceny (także poprzez wskazanie kategorii instrumentów finansowych), należy mieć na względzie sposób, w jaki zostaną odzwierciedlone skutki wyceny. W wielu przypadkach korekta wartości wycenianych inwestycji bezpośrednio wpłynie na wynik finansowy jednostki.

Należy także zwrócić uwagę na fakt, iż korekty wartości bilansowej inwestycji spowodują, że ich bilansowa wartość będzie różniła się od wartości podatkowej. Różnice w wartości bilansowej i podatkowej to różnice przejściowe, na podstawie których jednostki gospodarcze do tego zobowiązane będą naliczały wartość podatku odroczonego.

Spis literatury

- CZAJOR P. 2010: Rachunkowość instrumentów finansowych: MSSF, polskie prawo bilansowe, regulacje podatkowe. Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, Gdańsk.
- IFRS 9 Financial Instruments. Classification and measurement. IASB, 2012.
- MAZUR A. 2009: Pomiar wartości godziwej – projekt nowego Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości finansowej, [w:] Micherda B. i Stępień M. (red.). Sprawozdawczość i rewizja finansowa wobec kryzysu ekonomicznego. Wyd. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.

- MICHALCZUK G. 2009: Wartość godziwa – narzędzie pomiaru ekonomicznego aktywów w rachunkowości, [w:] Sobańska I. i Wnuk-Pel T. (red.). Rachunkowość w procesie tworzenia wartości przedsiębiorstwa. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. SKwP, Warszawa 2011.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. z 2001 r., nr 149, poz. 1674 z późn. zm.
- Rozporządzenie (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Dz.U. z 2008 r., nr 228, poz. 1508.
- RÓWIŃSKA M.: 2011Wartość godziwa w rachunkowości finansowej i osłonowej w zakresie instrumentów finansowych. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice.
- RYAN S.G. 2012: Financial Reporting for Financial Instruments. Stern School of Business, New York University, USA.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. Dz.U. z 2013 r., poz. 330.

ACCOUNTING POLICY WITH REGARDS TO CHOICE OF THE FINANCIAL INVESTMENT VALUATION MODELS

Abstract. The article presents the essence of each groups or category of financial investments based on the polish and international accounting regulations. Principles of measurement of each category (at fair value or amortised cost) were stated. The fair value models allow for the valuation of assets for every balance sheet date, bringing their value to the level of the fair value, established as at the given balance sheet date. The amortised cost model takes into consideration the need to adjust the original value by means of return on capital. The models based on the fair value are increasingly becoming the basic approach to measurement of financial investments for the balance sheet purposes. A wider application of the fair value models undoubtedly helps the economic entity to create their own accounting policy.

Key words: fair value, financial investment valuation at the given balance sheet date, accounting policy



